

BGE Budapest LAB

WORKING PAPER SERIES

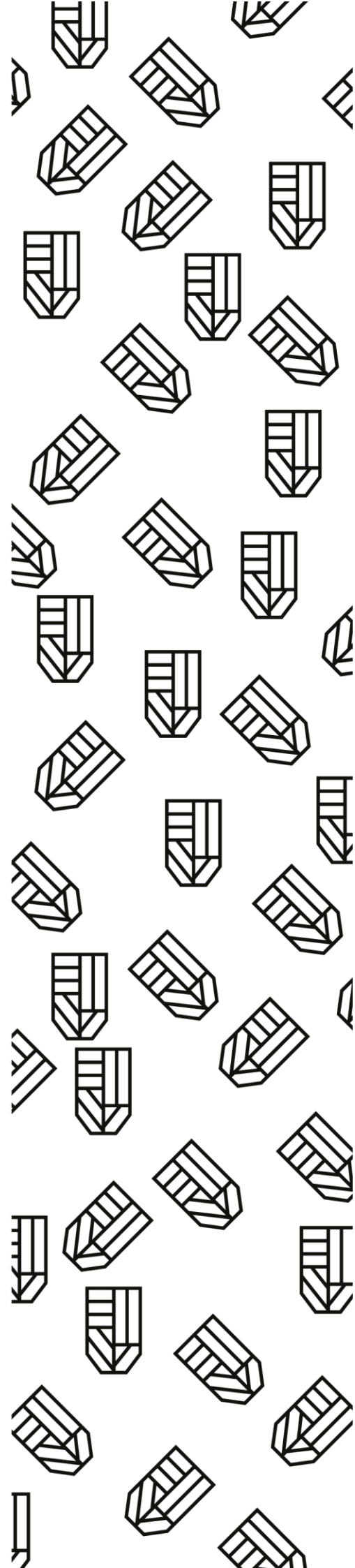

ISSUE 22, 2023

PROF. DR. CSILLAG SÁRA
DR. GYŐRI ZSUZSANNA
DR. HIDEGH ANNA LAURA
KÓRÓDI EDIT
SVASTICS CARMEN

**SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁSOK
A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ
VÁLLALKOZÓK KEDVEZŐBB
GAZDASÁGI ÉS
MUNKAERŐPIACI
POZÍCIÓJÁNAK
KIALAKÍTÁSÁRA**

22

SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁSOK A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ VÁLLALKOZÓK KEDVEZŐBB GAZDASÁGI ÉS MUNKAERŐPIACI POZÍCIÓJÁNAK KIALAKÍTÁSÁRA

Prof. Dr. Csillag Sára
Budapesti Gazdasági Egyetem
csillag.sara@uni-bge.hu

Dr. Győri Zsuzsanna
Budapesti gazdasági Egyetem
gyori.zsuzsanna@uni-bge.hu

Dr. Hidegh Anna Laura
Budapesti Corvinus Egyetem
anna.hidegh@uni-corvinus.hu

Kóródi Edit
euJobs HR-Group
edit.korodi@eujobshrgroup.hu

Svastics Carmen
Eötvös Lóránd Tudományegyetem
svastics.carmen@barczi.elte.hu

Working Paper Series 22-2023

ISSN: 2630-7960

www.budapestlab.hu

Copyright © 2023 Csillag Sára, Győri Zsuzsanna, Hidegh Anna Laura,
Kóródi Edit, Svastics Carmen

Working papers are in draft form. This working paper is distributed for purposes of comment and discussion only. It may not be reproduced without permission of the copyright holder. Copies of working papers are available from the author. The views expressed in the Budapest LAB Working Paper Series are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Budapest Business School or Budapest LAB. Research Working Papers have not undergone formal review and approval. Such papers are included in this series to elicit feedback and to encourage debate on important public policy challenges. Copyright belongs to the author(s). Papers may be downloaded for personal use only.

A kutatási projektet az Innovációs és Technológiai Minisztérium Tématerületi Kiválósági Programja és a Budapesti Gazdasági Egyetem között létrejött együttműködési megállapodás (TKP2020-IKA-01) támogatja.

This research was supported by a grant from the Thematic Excellence Programme of the Hungarian Ministry for Innovation and Technology to the Budapest Business School (TKP2020-IKA-01.)

ISSUE: 22-2023

Dátum: 2023. november 24.

SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁSOK A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ VÁLLALKOZÓK KEDVEZŐBB GAZDASÁGI ÉS MUNKAERŐPIACI POZÍCIÓJÁNAK KIALAKÍTÁSÁRA

Vezetői összefoglaló a háttérrel

A világ felnőtt népességének hozzávetőlegesen 16%-a fogyatékossgal él, a fogyatékossgal élő emberek a világ legnagyobb kisebbségének számítanak (Bagheri et al., 2015). A fogyatékos lét hatással van többek között a fogyatékossgal élő személy munkavállalására és munkaerőpiaci részvételére, ami az önálló életvitel és a személyes autonómia alapvető feltétele (Adams et al., 2019; Barnes & Mercer, 2005; Cseh, 2014; Győri & Csillag, 2019a, 2019b; Oliver, 1995). Nemzetgazdasági szempontból a fogyatékossgal ellátórendszer hatékony működtetése és kiadásai okozhatnak kihívást (Kitching, 2014; Pulay, 2009). A rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján Európában, és így Magyarországon is a fogyatékossgal élő személyek munkanélküliségi rátája sokkal magasabb, gazdasági aktivitása sokkal alacsonyabb, mint nem fogyatékossgal élő embertársaiké (Csillag et al., 2020; Sharle, 2011). Az egyén és a társadalom számára is fontos munkaerőpiaci részvételt egyrészt a társadalmi és gazdasági környezet fizikai, technikai, infrastrukturális akadályai, másrészt a társadalmi szereplőkben élő előítéletek, hiedelmek okozzák (Bánfalvy, 2005; Hidegh & Csillag, 2013; Yamamoto et al., 2012).

A jelen szakpolitikai ajánlást megalapozó kutatásunkban 2018 és 2021 között a fogyatékossgal élő emberek vállalkozóvá válását, a vállalkozói léthez kapcsolódó tapasztalatait térképeztük fel (Csillag et al., 2019, 2020; Csillag, Győri, Hidegh, et al., 2021; Csillag, Győri, Kóródi, et al., 2021). A feltáró kutatásban a nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintése mellett 30 fogyatékossgal élő vállalkozóval készítettünk interjút vállalkozásukról, motivációikról, identitásukról, az őket körülvevő környezetről és a vállalkozói ökoszisztémáról. A kutatáshoz kapcsolódó tanulmányok listája a mellékeltben található.

A fogyatékossgal élő emberekre a munkaerőpiacon elsősorban alkalmazottként gondolunk. Fontos lenne azonban az önfoglalkoztatás, a vállalkozás lehetőségét is valódi alternatívaként elérhetővé tenni számukra, elsősorban azért, mert annak számos előnye alkalmas a fogyatékossgal fakadó munkaerőpiaci hátrányok és kötöttségek (például mobilitás, munkavégzés ideje, személyi asszisztencia) kompenzálására. Ezáltal a vállalkozás az alkalmazotti lét valódi alternatívája lehetne, a munkaerőpiaci részvétel egy további formáját

alkothatja, az ez által elérhető egyéni sikerek pedig visszahatnak, és esélyteremtő húzóerőként inspirálhatnak másokat, és növelik a társadalmi elfogadást.

A finanszírozási lehetőségekhez, a gazdasági-társadalmi struktúrák alakításához, az elfogadás és a társadalmi legitimitás növeléséhez szükség van a kormány egyértelmű támogatása, mert ez adhatna biztos, kiszámítható alapot az ökoszisztéma többi szereplőjének is a szükséges (együtt)működéshez. A felelős és kiszámítható gazdasági tervezés, a komplex szakmapolitikai megközelítés, valamint a számos üzleti és társadalmi-politikai szereplő együttműködése révén a vállalkozásfejlesztési szolgáltatások új eszközként jelenhetnek meg a foglalkozási rehabilitáció eszköztárában, és tovább emelhetik a fogyatékossgal élő emberek alacsony munkaerő-piaci részvételét. Ha ez megvalósul, akkor a fogyatékossgal élő emberek vállalkozói tevékenysége nemcsak a foglalkoztatáspolitikai, hanem az innováció és a gazdasági növekedés lehetséges forrásává is válhat.

A fogyatékossgal élő emberek munkához való jogát az uniós és hazai jogrendbe is beillesztett, a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény¹ rögzíti elsődlegesen: „A részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek munkavállaláshoz való jogát, másokkal azonos alapon; ez magában foglalja egy, a fogyatékossgal élő személyek számára nyitott, befogadó és hozzáférhető munkaerő-piacon szabadon választott és elfogadott munka révén nyerhető megélhetés lehetőségének jogát” (27. cikk 1.). Az Egyezmény külön pontban foglalkozik a vállalkozóvá válás lehetőségével is és felhívja a részes államokat, hogy támogassák az önfoglalkoztatás, a vállalkozás, a szövetkezetek fejlesztésének és az egyéni vállalkozás elindításának lehetőségeit (27. cikk 1. f).

Nemzetközi viszonylatban az OECD és az Európai Bizottság *The Missing Entrepreneurs 2019 – Policies for Inclusive Entrepreneurship* című közös kiadványa adja a legátfogóbb képet a vállalkozások globális helyzetéről, ezen belül bizonyos hátrányos helyzetű csoportokról. Miközben olyan nehézségeket sorolnak fel, mint a gazdasági válság, az alacsony termelékenységi mutatók, a digitális átalakulás és a bérek közötti egyenlőtlenségek, a vállalkozásfejlesztésbe bevonni kívánt célcsoportok között mindössze a nőket, a fiatalokat, az idősebbeket, a munkanélkülieket és a migráns munkavállalókat említik. A jelentés megemlíti, hogy a fogyatékossgal élő emberek mint lehetséges vállalkozói célcsoport több esetben megjelenik a nemzeti vállalkozásfejlesztési stratégiákban, illetve a vállalkozás mint munkaerőpiaci alternatíva a fogyatékossgal élő emberekre vonatkozó nemzeti stratégiákban. Az Európai Unióban a nőkön és a fiatalokon túlmenően egyéb hátrányos helyzetű társadalmi csoportot megcélzó vállalkozásfejlesztési stratégia még nem készült, bár egyes országok, mint Finnország és Málta indítottak már kifejezetten a fogyatékossgal élő

---

¹ 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

vállalkozókat célzó támogató programokat.² Ezen túlmenően az ún. *Szakpolitikai ajánlásokban* (<https://betterentrepreneurship.eu/>) megfogalmazott javaslatok és eszközök az inkluzív vállalkozásfejlesztés terén alkalmazhatók a fogyatékossgal élő vállalkozók esetében is (például tőkéhez jutás, vállalkozói készségek fejlesztése, növekedés elősegítése).

A magyarországi helyzetről az OECD és az Európai Bizottság 2019. évi jelentése egyrészt megállapítja, hogy az önfoglalkoztatás az elmúlt évtizedben a 2009. évi 12-ről 2018-ban 9,7%-ra csökkent, ami elmarad az Európai Unió átlagától. Az önfoglalkoztatási ráta nemek közötti különbsége csökkent, de ezt a férfiak önfoglalkoztatási arányának visszaesése, nem pedig a nők arányának növekedése idézte elő. Az új vállalkozások indításában részt vevő személyek aránya 2014 és 2018 között meghaladta az uniós átlagot (8,6% vs. 6,7%), ez az arány viszonylag magas volt a fiatalok körében (9,1% vs. 7,7%). A korábbi, 2017. évi jelentés szerint a magyar vállalkozások fejlődésének akadályai az adatok és ismeretek hiánya az egyes csoportok által észlelt gátakról, valamint információhiány a korábbi és meglévő intézkedések hatásáról és hatékonyságáról. A jelentés hiányolta a fiatalokon, nőknél és munkanélkülieken túlmenően további társadalmi csoportok bevonását a vállalkozásfejlesztési programokba, mint például roma vagy fogyatékossgal élő emberek. Ez egybevág egy a visegrádi országokban 2016-ban végzett felméréssel, amely az országok inkluzív vállalkozásainak feltérképezésekor a fiatalokat, az időseket és a nőket veszi figyelembe és hasonlítja össze az egyes csoportokat a nem, a kor, a végzettség, a kudarcotól való félelem stb. mint szempontok alapján (Pilková et al. 2016). A felmérés szerint a vizsgált célcsoportok mindegyike esetében fontosnak bizonyult a humán tőke, a saját képességekbe vetett hit, a kompetenciák és tapasztalatok, valamint az észlelt üzleti lehetőségek.

A szakpolitikai ajánlás elkészítésével átfogó célunk, hogy az ökoszisztéma működésének bemutatására alapozva elősegítsük a kulcsszereplők meghatározását és az együttműködés kereteinek lefektetését. Ezen túlmenően konkrét intézkedési javaslatokat is kidolgoztunk. Ezekben kitértünk a folyamatosan elérhető támogatás biztosítása érdekében a szabályozási, fejlesztési, forrásbiztosítási, vállalkozási kultúrát érintő és egyéb releváns megoldási lehetőségekre.

Bevezető az ajánláshoz

A kutatásban szereplő fogyatékossgal élő vállalkozók helyzetének megértéséhez és vizsgálatához több tématerületet, leginkább a fogyatékossgal tudomány, a

---

² Egy Európai Unió kívüli jó példa Ausztrália ide vonatkozó nemzeti vállalkozói ökoszisztémát feltáró 2020-ban készült kutatása (<https://www.uts.edu.au/sites/default/files/article/downloads/Australias%20Disability%20Entrepreneurial%20Ecosystem%20Report%201%20%28Accessible%29.pdf>), mely említi többek közt a kifejezetten fogyatékossgal élő emberek számára kidolgozott IgniteAbility nevű start-up fejlesztési programot is: <https://www.ssi.org.au/services/disability-services/ignite-ability-small-business-start-ups>.

foglalkoztatáspolitikai, és a vállalkozásfejlesztés prioritásait kell figyelembe venni. Ezért a szakpolitikai ajánlás megfogalmazásánál elsősorban ebből indultunk ki. Bár az ajánlás a kormányzat részére került megfogalmazásra, de minden esetben jelöltük, hogy mely szereplők bevonásával javasoljuk a megvalósítását, hiszen az ökoszisztémát kutatás során is részletesen feltártuk.

Az Országos Fogyatékosügy Program (OFP)³ 2015 és 2025 között országgyűlési határozatban meghatározott célkitűzései, és az ebből következő rövidebb időtávú intézkedési tervei⁴ számos olyan változást igénylő pontot meghatároznak, amelyeket a kutatás során is azonosítottunk, és számos ponton a véleményünk szerint kiegészítésre szorulnak. Az intézkedési terv az egyes feladatokhoz felelősöket is rendel az egyes miniszterek személyében, legtöbb helyen az emberi erőforrások miniszterét, de másutt az innovációért és technológiáért felelős minisztert, a pénzügyminisztert, belügyminisztert vagy a Miniszterelnökséget vezető minisztert jelöli meg, így maga a program is megerősíti az együttműködés szükségességét a szakterületek között.

Az intézkedési terv egyes fejezetein belül több olyan pontot is beazonosítottunk, amelyek kapcsolódnak a javaslatainkhoz:

- szemléletformáló programok kidolgozása (1.1.1.)
- érzékenyítés a köznevelésben (1.1.2.)
- országos, átfogó, reprezentatív fogyatékosügy program kutatás (1.1.5.)
- gyógyászati segédeszközök és támogató technológiák igénybevétele rendszerének felülvizsgálata (1.2.3.)
- releváns ismeretek beépítése a felsőoktatásba (1.3.8.)
- országos felsőoktatási koordinátori hálózat működtetése (1.3.10.)
- SNI⁵ tanulók nagyobb arányú bevonása a pályaorientációs tevékenységekbe (1.3.12.)
- fogyatékos fiatalok átvezetése a munkaerőpiacra (4.3.)
- fiatalkori mentorálás (4.4.)
- az atipikus foglalkoztatási lehetőségek áttekintése (5.3.)
- részterületek összekapcsolása a komplex rehabilitáció területén (6.3.)
- személyi asszisztencia szolgáltatás (7.3.) és személyi segítő modellprogram (7.4.)
- közlekedésben az egyenlő esélyű hozzáférés követelményeinek érvényesítése az átalakításokkor (9.1.)
- gépjármű szerzés és átalakítás (9.3, 9.4.)
- egész életen át tartó tanulást fejlesztő programok (10.5.)
- kormányablakokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés (12.4.)
- közszféra akadálymentes hozzáférése (12.5.)

---

³ H/3586. számú országgyűlési határozati javaslat az Országos Fogyatékosügy Programról

⁴ 1. melléklet az 1187/2020. (IV.28.) Korm. határozathoz

⁵ sajátos nevelési igényű

A kutatásunk alapján feltárt szükségletek között azonban egyéb más elemeket is bemutatunk, melyet az érintettek fontos, fejlesztendő területként határoztak meg. Mind az OFP, mind a legutóbbi intézkedési terv megfogalmazza, hogy a fogyatékos emberek társadalmi befogadását támogató szakmai fejlesztések érdekében fontos, hogy a pontosabb és részletesebb ismeretekkel rendelkezünk. Ehhez további kutatásokat adatgyűjtéseket tart indokoltnak, amely többek között a fogyatékossgal élők foglalkoztatási jellemzőire is kiterjed. Ebben elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal bevonására alapoz, azonban ezúton szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a kutatásunk során továbbra sem találtunk elegendő statisztikai adatot a fogyatékossgal élő vállalkozók helyzetéről, vagyis a specifikusabb területek feltárása továbbra is indokolt.

Magáról a vállalkozásról, vagy önfoglalkoztatásról mint megélhetési, önkifejezési formáról, társadalmi státuszról egyáltalán nem tesznek közvetlenül említést a dokumentumok. Egy ponton, a szociális szolgáltatások igénybevételénél (nem a foglalkoztatásnál!) esik szó arról, hogy az atipikus foglalkoztatási lehetőségeket át kell tekinteni a szolgáltatások jobb elérhetősége érdekében. Ezt a témát együttesen az innovációért és technológiáért felelős miniszterhez, illetve az emberi erőforrás miniszteréhez rendeli a kormányhatározat.

A **foglalkoztatáspolitikai** feladata a piac működését tiszteletben tartva külső szabályozóként fellépni, és a maga társadalmi-gazdasági céljai szerint a keresletet és kínálatot összehangolni a munkaerőpiac rugalmasabbá tétele céljából. Általánosságban elmondható azonban, hogy a foglalkoztatáspolitikai hatása tekintetében fontos a szegmentáció, vagyis annak elemzése, hogy az egyes munkavállalói csoportokra milyen hatást gyakorolnak az intézkedések, mivel a munkaerőpiac korántsem homogén.⁶ Ez különösen igaz a megváltozott munkaképességű és fogyatékossgal élő munkavállalókra, akiket a kutatások jellemzően a hátrányos helyzetű csoportok közé sorolnak, így az átfogó, egységes intézkedések eredményei mechanikusan nem terjeszthetők ki rájuk. Általánosságban elmondható, hogy a jelenlétük a munkaerőpiacon fokozatosan nő, ami pozitív tendencia, azonban több területen is megfigyelhetők olyan akadályok, amelyek adott esetben túlmutatnak a foglalkoztatáspolitikai lehetőségein, és más szakterületek (szociálpolitika) együttműködése nélkül nem megvalósíthatók.

A kutatásunk fókuszában lévő fogyatékossgal élő vállalkozók a foglalkoztatáspolitikai szempontjából a keresleti oldalt jelenítik meg, hiszen önfoglalkoztatók vagy munkaadók. Ez újabb egyedi kérdéseket vet fel, hiszen jellemzően a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásának szintje, helye sem éri el a kívánatos minőséget, és számos pontos ütközik akadályba a már említett szakterületek közötti együttműködések terén eleve. Ehhez képest a fogyatékossgal élő személyek vállalkozása még több területen kívánna komplexebb megközelítést. Bizonyos felfogás szerint a foglalkoztatáspolitikai számára például

---

⁶ László Gyula (szerk.) Foglalkoztatáspolitikai A munkaerőpiac és a foglalkoztatáspolitikai sajátos világa - A foglalkoztatáspolitikai eszközök változatai, Wolters Kluwer Hungary Kft., ISBN: 978 963 295 976 4, Online megjelenés éve: 2021 <https://mersz.hu/laszlo-foglalkoztataspolitika/>

a képzési vagy vállalkozási programok megvalósítása eleve holtteherként jelenik meg, hiszen azért kénytelen beavatkozni mert más területek (oktatás, vállalkozásfejlesztés) az igényei szerint elégtelenül, vagy rugalmatlanul látják el a szerepüket. Ezt is figyelembe véve a foglalkoztatáspolitikai jelen eszközei nagyon érintőlegesebb tudják kiszolgálni a fogyatékosokkal élő vállalkozók igényeit.

Az elérhető eszközök tekintetében az elmúlt évek során kifejezetten a fogyatékosokkal élő vállalkozók támogatására nem születtek programok, a GINOP komponenseiben⁷. (Elvben megjelenhettek közvetetten, mert azok a megváltozott munkaképességű személyek, akik a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálatnál közvetítést kérőként nyilvántartásba vettek, bekapcsolódhattak a programba, de gyakorlatilag ez nem követhető, és nincs utalás arra, hogy számukra ezt célzottan kommunikálták volna bármely csatornán). Ezekben a programokban a szolgáltatások kiterjedtek, vállalkozási képzésre, mentorálásra, vissza nem térítendő támogatásra, azonban a lehetőség nem elérhető folyamatosan, csak a források kimerüléséig (2021. január 29-én felfüggesztették⁸).

A **vállalkozásfejlesztésben** meghatározó politikai dokumentumok a Magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019–2030 (KKV Stratégia)⁹, valamint a GINOP Plusz program¹⁰, amelyek - bár nincs bennük nevesítve a fogyatékosokkal élő emberek vállalkozásainak támogatása - több ponton köthetők javaslatainkhoz. A fejlesztési program keretét adó európai uniós Kohéziós Politika¹¹ negyedik prioritása a szociálisabb és befogadóbb Európa, amelybe beletartozik a hátrányos helyzetű csoportok oktatási és vállalkozási felzárkóztatása, támogatása.

Az ajánlásunkat összességében az Országos Fogyatékosügyi Program keretrendszeréből kiindulva, az EMMI irányításával és az ITM szoros együttműködésével javasoljuk továbbgondolásra, konkrét munkacsoport kialakításával, amely az ajánlásban

---

⁷ A program második komponenseinek keretében, - amelyeket a Magyar Államkincstár (MÁK) illetve Budapesten és Pest megyében az OFA Nonprofit Kft. (OFA) koordinál - a GINOP-5.2.7-18 és a GINOP-5.1.10-18 pályázati felhívások alapján, a jóváhagyott üzleti tervvel rendelkező, az első komponensben nyújtott képzési programokat eredményesen elvégző, vállalkozásukat megalapító vállalkozók maximum **4.573.800 forint**, vissza nem térítendő forrásban részesülhetnek 100%-os intenzitással, induló költségeik támogatása céljából, valamint további visszatérítendő támogatás igényelhető a projekt megvalósításához a GINOP-8.8.1-17 Foglalkoztatás ösztönzése célú hitelprogram keretében. ginop519.hu

⁸

http://www.allamkincstar.gov.hu/files/GINOP/vvt/K%C3%B6zlem%C3%A9ny%20r%C3%A9gi%C3%B3s%20felf%C3%BCggeszt%C3%A9s%205.1.10_20210126.pdf

⁹ http://www.vosz.hu/rovat/file?id=.V7ao9K29AJL2yIBthIskLvkZXFm-S2gsX73U.oKGL2sVNtXGqgYZZpi19ifgtzfOxclDExdcFk3AAVH9UoUgQ__

¹⁰ <https://www.ginop.hu/>

¹¹ https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/policy/how/priorities

meghatározott további szereplők bevonásával készíti el a konkrét célokat, felelősöket, határidőket megjelölő stratégiáját a tárcának.

Az átfogó intézkedések indokoltak, mivel a vállalkozóként szerepet vállaló fogyatékosággal élő szereplők minél nagyobb arányú megjelenése azon túl, hogy a saját egzisztenciális biztonságukat növeli és az életminőségüket javítja, a csoport társadalmi elfogadásához is jelentősen hozzájárul.

Az ajánlások részletesebb kifejtése a kutatási háttérre alapozva

1. A rehabilitációs folyamat során az önfoglalkoztatóvá, a vállalkozóvá válásra való felkészülés ösztönzése.

Mivel a fogyatékoság komplex, az egész életet meghatározó állapot, egymástól függetlenül nem lehet hatékonyan megoldani a különböző kihívásokat. Főként a szerzett fogyatékoság esetén hangsúlyozták interjúalanyaink, hogy teljesen külön valósul meg az egészségügyi és a foglalkoztatási rehabilitáció, a szakemberek és az intézmények nem működnek együtt. Ez az amúgy is nehéz helyzetben lévő érintettre hagyja a különböző életterek összehangolásának feladatát. Ezzel kapcsolatban kutatási eredményeinkre alapozva szükségesnek látjuk összehangolni az egészségügyi, szociális és foglalkozási rehabilitáció szereplőinek munkáját, tevékenységét, komplexen kezelve a felmerülő problémákat és kihívásokat.

Az orvosi rehabilitáció célja az önállóság mind nagyobb mértékű visszanyerése a közösségekbe való beilleszkedés érdekében. A 327/2012. (XXII.29.) Kormányrendelet 9. pontja írja le a megváltozott munkaképességű személyeknek nyújtott rehabilitációs célú orvosi és szociális szolgáltatásokat és a foglalkozási rehabilitációs szolgáltatásokat. Ezek fejlesztését a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet (NSZI) hatáskörébe helyezi.

Ehhez kapcsolódva az alábbiakat javasoljuk:

- A jogszabályban a foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások célját illetően nevesíteni kell az önfoglalkoztató, illetve vállalkozóvá válásra való felkészítést is: *A foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások biztosítják a megváltozott munkaképességű személy egészségi állapotának, képességeinek és készségeinek, szükségleteinek megfelelő munkahelyen történő tartós munkavégzésre való felkészítését, a rehabilitációs célú munkaközvetítést, és segítik a megfelelő munkahely megtartását vagy a vállalkozóvá válást.* (19.§ (4)).
- Bővíteni célszerű a foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások egyéni (munkatanácsadás, pályatanácsadás, pszichológiai tanácsadás és mentori szolgáltatás) és csoportos (képzésre történő fejlesztő felkészítés, újraorientáló foglalkozás) tanácsadás formáit és eszköztárát az önfoglalkoztatásra, illetve vállalkozásra való felkészítéssel.

- Ennek érdekében az NSZI bevonásával kell a foglalkozási rehabilitáció módszertanának bővíteni erre vonatkozóan, beleértve a vállalozási ismeretek oktatásának beemelését.
- A foglalkozási rehabilitációs szakembereket célszerű felkészíteni az atipikus foglalkoztatási formákhoz kapcsolódóan, az önfoglalkoztatás vagy az önálló vállalkozás indítására (például ismeretek, attitűd, szemlélet).
- A szükséges kompetenciák fejlesztésébe minősített szolgáltatókat is célszerű bevonni annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő vállalkozók rugalmasan és személyre szabottan akkor és ott jussanak hozzá információhoz, vagy fejlesszék kompetenciáikat, amikor és ahol az indokolt és időszerű. Ennek szervezéséhez bevezethető a külföldön illetve K+F témákban már alkalmazott „voucher rendszer” (szolgáltatási utalványok) az NSZI koordinálásával.
- Kapcsolati háló kiépítését és szakmai fórumok szervezését célszerű szorgalmazni mind a rehabilitációban résztvevő intézmények, mind a vállalkozói szervezetek részvételével.

A változások révén a rehabilitációban résztvevő szakemberek tájékoztatást tudnak adni, vagy a megfelelő helyre tudják irányítani azokat, akiknek esetében a vállalkozás reális cél a munkaerőpiaci jelenlét. A tevékenységek és szereplők összehangolásával, a megfelelő időben érkező, megfelelő tartalmú információval és támogatással elérhető a vállalkozásra való motiválás és az ehhez kapcsolódó szemléletformálás.

2. Önfoglalkoztatásra, vállalkozóvá válásra ösztönző szabályozási környezet kialakítása.

Az interjúalanyok több, a vállalkozás indítását és működtetését nehezzé tevő körülményt is azonosítottak. Hangsúlyozták, hogy az adminisztratív és bürokratikus terhek állapotuktól függetlenül is nehezzé, körülményessé teszik a mindennapokat, az pedig külön nehézséget okoz, hogy az ügyintézési folyamatok, vagy például a képzések gyakran nem akadálymentesítettek. A kisadózó vállalkozások tételes adóját (KATA) alapvetően jó lehetőségnek tartják, ugyanakkor fontos lenne az adó- és a szociális szabályozás összehangolása. Nemzetközi példa alapján¹² az is elképzelhető lenne, hogy valaki azért kapjon adókedvezményt, mert fogyatékossgal élőként vállalkozik, vagy egyéb fogyatékossgal élő személyt alkalmaz, amire a vállalkozók is tettek utalást.

További javaslataink az alábbiak:

- Jelenleg a szabályozók kizárólag azt támogatják, ha a vállalkozások megváltozott munkaképességű személyeket foglalkoztatnak (25 főnél kisebb cégek esetében az adózás előtti eredmény alapja csökkenthető, ennél nagyobb cégek esetében a rehabilitációs hozzájárulás váltható ki, eseti jelleggel az akadálymentesítésre érhető el

¹² <https://askjan.org/blogs/jan/2018/03/it-s-tax-time-resources-for-entrepreneurs-with-disabilities.cfm>

támogatás, akkreditált telephelyen történő foglalkoztatással a bér és költségei támogathatók), míg közvetlenül nem támogatják a fogyatékossgal élő személyek vállalkozását. Elsősorban a vállalkozások indulásakor fontos a személyi jellegű kiadások támogatása a versenyhátrányok kompenzálására, például az akkreditált foglalkoztatás bértámogatási összegével azonos mértékben vagy a regisztrált álláskeresők bértámogatásának mintájára.

- A segédeszközök általános forgalmi adóját (ÁFA) is szükséges csökkenteni, vagy hosszabb távon akár megszüntetni. A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (OEP) csak viszonylag alapvető eszközöket támogat, miközben az aktív, teljes életet csak jobb minőségű, rugalmasabban használható, modern eszközök teszik lehetővé (például aktív kerekesszék). A fogyatékossgal élő emberek aktív társadalmi részvétele érdekében szükséges lenne finomítani, tovább fejleszteni és a valós piaci folyamatokhoz és szükségletekhez igazítani a szabályozást és a támogatást. Az érdekvédelmi szervezetek ajánlásával és szakmai közreműködésével hitelesen meghatározható azoknak az eszközöknek a köre, mely a többségi társadalom számára is elfogadható módon (nem luxuscikk!) segíti a fogyatékossgal élő személyek mobilitását, szolgáltatásokhoz való hozzáférését, és általában az aktívabb társadalmi részvételét, és jövedelemtermelési lehetőségeit.
- A megkérdezett vállalkozók hangsúlyozták, hogy a fogyatékos ellátások értéke nagyon alacsony, ezek reálértékének emelése mindenképpen fontos, ha nem is kifejezetten a vállalkozók, hanem bármely fogyatékossgal élő ember érdekében.
- A fogyatékossgal élő munkavállalók karrierútja alkalmazottként nem egyszer nehezített volt, - ahogy az kutatásban is felszínre került – ezért indultak el a vállalkozói lét felé, hogy megpróbálják ellenpontoszni a hátrányaikat, vagy több lábbon tudjanak állni. Ennek ösztönzésére, ebben az időszakban akár az adminisztratív, akár az anyagi terhek csökkentését is várnák az vállalkozás egyes életszakaszaihoz igazodóan. Ezen belül is a kiemelten érzékeny szakaszokban, mint például az induláskor vagy az egyes növekedési fázisokban kedvező feltételekkel elérhető mikrohitelre lenne szükség.

A szabályozásban történő változtatásokkal az elsődleges cél a fogyatékossgából származó hátrányok leküzdése, és ezen keresztül az, hogy vállalkozók egyáltalán versenyhelyzetbe kerülhessenek. Azok a területek lehetnek a beavatkozási pontok, ahol nyilvánvalóan többlet erőforrásokat kell mozgósítaniuk kompenzáció nélkül, vagy azok, amelyek a vállalkozói létformát a munkavállalói léttel szemben valós alternatívává teszik számukra.

3. Akadálymentes hozzáférés biztosítása a vállalkozói képzésekhez, szolgáltatásokhoz, információkhoz.

Az akadálymentesség hiánya hátrányt okoz a fogyatékossgal élő emberek számára már a kezdetektől, a képzések, illetve a vállalkozásindítás terén, de a vállalkozás egyéb szakaszaiban is gond a szolgáltatásokhoz és az információhoz való hozzáférés hiánya. Az interjúalanyaink

véleményére alapozva egyfelől az előítéletek lebontására, mentális akadálymentesítésre van szükség, másfelől számos területen fizikai és infokommunikációs akadálymentesítésre. A konkrét javaslatok a következők:

- Annak következtében, hogy az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról (Fot) legutóbbi módosítása után az akadálymentesítéssel kapcsolatos állami kötelezettségvállalásnak jelenleg nincs jogszabályban meghatározott határideje, rendkívül hátrányos helyzet alakult ki a fogyatékossgal élő emberek számára. Sok esetben az építmények tervezésénél és az építési engedély kiadásakor nem ellenőrzik megfelelően az akadálymentesítés minőségét, illetve állami felújítások esetében forráshiányra hivatkozva gyakran valósítanak meg csak részleges akadálymentesítést (például aluljárók, vasútállomások). Gyakori az is, hogy a közszolgáltatások továbbra is részlegesen (csak a bejárat akadálymentes) hozzáférhetőek, vagy nem törődnek a teljes szolgáltatási paletta akadálymentesítésével. Mivel Magyarország aláírta az ENSZ Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezményét (UNCRPD 2006), amelynek 9. pontja kimondja, hogy "a részes államok megfelelő intézkedéseket tesznek, hogy másokkal azonos alapon biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek számára a fizikai környezethez, a közlekedéshez, az információhoz és kommunikációhoz – beleértve az információs és kommunikációs technológiákat és rendszereket – való hozzáférést.", ezért ennek betartása alapvető kötelezettség. Az Egyezmény betartásának felülvizsgálata során a Bizottság külön hangsúlyozta, hogy az ésszerű alkalmazkodás (egyéni igényeken alapul, elengedhetetlen és nem jelent aránytalan terhet a megvalósítása) megtagadása a hátrányos megkülönböztetés egyik formája. Összességében elengedhetetlen konkrét határidők megjelölése, hogy a jogalkotói szándék mellett a megvalósítás is számon kérhető legyen, illetve a mulasztások szankcionálhatók.
- Az akadálymentesítési kötelezettség az oktatásra is értendő, elsősorban a versenyképes tudást nyújtó egyetemeken és felnőttképzési programok akadálymentesítésére, beleértve a digitális akadálymentesítést is. Ezek megvalósításához pályázati források biztosítására van szükség.
- Az egyetemeken az Esélyegyenlőségi és Fogyatékosügyi Bizottságok, illetve fogyatékosügyi koordinátorok hatékonyabb működésére lenne szükség. A keretek meghatározásával és források biztosításával lenne megvalósítható, hogy felkészült, tájékozott és kapacitásokkal rendelkező személyek támogassák a fogyatékossgal élő hallgatók mind nagyobb arányú részvételét a felsőoktatásban, és megakadályozzák a lemorzsolódást.
- Különösen nagy fontosságú a vállalkozói ismeretek nyújtása és készségek fejlesztése a fogyatékossgal élő gyermekek és fiatalok körében (például pénzügyi ismeretek, tárgyalástechnika) többek közt a speciális szakiskolákban is. Fontos lenne elérni, hogy a vállalkozás, mint lehetőség része legyen a fiatalok pályaaorientációjának és karriertervezésének.

- Lényeges a kifejezetten vállalkozásfejlesztési, gazdasági és pénzügyi képzések, felnőttképzési programok akadálymentesítése, ezekben a képzésekben a fogyatékossgal élő fiatalok és felnőttek arányának növelése ösztöndíjprogramok révén. A felnőttképzési törvény meghatározza a távoktatás, illetve a zárt rendszerű digitális távoktatás kereteit,¹³ azonban pályázati források bevonásával szükséges ennek alkalmazási lehetőségeit kiterjeszteni, illetve a képző intézményeket érdekeltté tenni ilyen irányú fejlesztésekre.
- Az érdekvédelmi és civil szervezetek eddigi tapasztalatai az egyes fogyatékossgai típusok digitalizációs igényei tekintetében kulcsfontosságúak. Mivel az igényeikre a többségi társadalom lassan, vagy egyáltalán nem reagál, az érintettek között több speciális IT/digitalizációs szakember van, akiknek a tudása bevonható a szervezeteken keresztül, illetve releváns fejlesztésre, szolgáltatások nyújtására képesek. Erre alapozva javasoljuk fogyatékossgspecifikus elemzés elvégzésének megrendelését a tárcától, mely révén bemutatatható, hogy a digitalizáció hogyan segítené az egyes célcsoportokat. Ez összehangolható a segédeszközök ÁFA-ja tekintetében tett javaslatunkkal (2. pont / 9. oldal)

4. Vállalkozási inkubációs programok működtetése, induló és meglévő vállalkozások támogatása.

Az EU a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényre juttatásáért kidolgozott stratégiájában (2021–2030)¹⁴ felhívja a tagállamokat, hogy könnyítsék meg a fogyatékossgal élő személyek esetében az önfoglalkoztatást és a vállalkozást, többek között az intellektuális és pszichoszociális fogyatékossgal élő személyek számára is azáltal, hogy jogi és üzleti ügyekben támogatást nyújtanak többek közt az uniós alapok felhasználásával (4.3.). Bár kutatási eredményeink szerint jelenleg Magyarországon nincs külön fogyatékossg-specifikus vállalkozásfejlesztési program¹⁵, a meglévő programok akadálymentesítése révén végbemehet az integráció és a vállalkozói ökoszisztémába való sikeres bekapcsolódás a fogyatékossgal élő emberek számára is.

A sikeres inkubáció érdekében komplex beavatkozásra van szükség. Javasoljuk a 2021 és 2027 közötti uniós programozási időszak prioritásain belül, elsősorban a Humánfejlesztési Operatív

¹³ 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről 2.§ 11,12.

¹⁴ <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/szocialis-ugyek/20200604STO80506/uj-europai-fogyatekossgugyi-strategia-2021-2030>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>

¹⁵ A 2000-es évek elején a fogyatékossgal élők képzésének hazánkban szinte az egyetlen, de mindenképp a legkiemelkedőbb színtere a MEOSZ Oktatási, Továbbképző ésTáv munka Intézete (OTTI), mely egyszerre regisztrált felnőttképzési intézet, ECDL - vizsgaközpont és CISCO Akadémia. Az intézet messze túlszárnyalta a kezdeti HAPINET program terveit; jól átgondolt moduláris oktatási rendszert alakított ki, mely 3 alapozó témakörön (számítógépes ismeretek; távmunka, munkavállalás; vállalkozói ismeretek) felül komplett szakmai ill. nyelvtanfolyamokat kínál. Mindezekon felül tájékoztató távtanfolyamokat is készített, például mozgáskorlátozott gyermekek szülei számára. Az OTTI-nál foglalkoznak távmunka közvetítéssel részben interneten keresztül (www.tavmunkas.hu). Forrás: <https://adoc.pub/befogadast-az-informacios-tarsadalomba-most151702323036075.html>

Program (HOP), illetve a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program Plusz (GINOP Plusz) prioritásokban olyan projektek megvalósítását, amelyek támogatják a fogyatékossgal élő vállalkozások számának növelését. Ezzel összefüggésben a következőket javasoljuk:

- Az előnyben részesítés elvének alkalmazása a nyertes (HOP, GINOP) pályázatokra vonatkozóan, reális, elérhető „kvóta” bevezetésével mely révén a fogyatékossgal élő vállalkozók támogatásának fontosságára ráirányítható a figyelem. A programokon belül folyamatos mentorálással támogatás nyújtása több területen: üzleti, piaci ismeretek, vállalkozási kompetenciák, kapcsolatépítés, stb., ebbe akár vállalkozásfejlesztéssel és társadalmi vállalkozás-fejlesztéssel foglalkozó civil szervezetek bevonása, vagy vállalati inkubátorokkal való együttműködés)
- Célzott programokon keresztül, vagy az előnyben részesített kvóta révén olyan GINOP pályázati konstrukciókhoz való hozzáférés, mely a vállalkozói bér egy évig történő biztosításával, kisebb összegű eszközökre és marketingre fordítható forrásokkal biztosít valódi segítséget fogyatékossgal élő személyek induló vállalkozásaihoz.
- Finanszírozás és tőkebevonás: uniós tőkeprogramokba való beillesztés kezdeti lépéseknél, akár a magántőke bevonás állami ösztönzése (például adókedvezménnyel).
- A fogyatékossgal mint témának a pályázati programokba való beemelésére, különösen a társadalmi vállalkozásoknál.
- Kamarai szolgáltatások erősítése: információs bázis, továbbképzés, IT kompetenciák fejlesztése, kapcsolatépítés, piacbővítés, közösség- és hálózatépítés.
- Civil szereplők megerősítése: Az ökoszisztéma szereplői közötti információ áramlásról, a hálózatépítésről, a területi egyenlőtlenségek részleges kiegyensúlyozásáról nem egyszer civil szervezetek gondoskodnak mai is, így fontos lenne a szerepük tudatos meghatározása, és bevonásuk megerősítése normatív szabályozása.
- Mivel jelentős problémaként azonosítottuk a vállalkozási ismeretek, illetve az erre vonatkozó képzések hiányát, nagyon fontos az ismeretek és az ezekhez kapcsolódó egyéb kulcskompetenciák (IT) fejlesztése. Ehhez regionálisan és rendszeresen elérhető képzési programokra van szükség, amelyek szervezéséhez felhasználhatók a fenti pontban leírt kamarai adatbázisok, forrásként pedig felhasználhatók EU pályázati programok.
- Mind az állami, mind a magán szereplőknek (ezen belül a vállalati és civil programoknak, pl. NESsT, Seed Alapítvány is) fejlődniük kell ezen a területen. A jó példákban interjúalanyaink azt a tapasztalatot vonták le, hogy nem elég az egyszerű tudásátadás, hanem mentorálással együtt lehet igazán hatékony egy program, így a már meglévő vállalkozásoknak is szükségük van folyamatos támogatásra. Itt fontos megjegyezni, hogy a magyarországi inkubátorprogramok nem nyújtanak egységes szolgáltatást (pl. finanszírozás, képzés, mentorálás stb.), amely nehezen átláthatóvá teszi a rendszert, és megnehezíti az adott vállalkozásnak legmegfelelőbb program kiválasztását. Érdemes lenne a programok feltételeiről és az elérhető szolgáltatások köréről egy időről-időre aktualizált összefoglaló adatbázist készíteni.

- Az uniós támogatásoktól függetlenül is fontos a forrásokhoz való hozzáférés bürokráciájának csökkentésére. A folyamatok egyszerűsítéskor, ha azok online felületekre kerülnek át, szintén fontos szempont az akadálymentesítés.

Összességében a meglévő rendszerek fejlesztése mellett és ezekre alapozva, egy átfogó keretrendszer folyamatos építése indokolt, amelyben az egyes lépések összehangoltak, a szereplők között folyamatos a kapcsolattartás (élő, működő hálózatok), dedikált szereplő koordinálja a folyamatokat, és segíti elő a forrásteremtést. Ebben a kamarák kaphatnak kiemelt szerepet.

5. Célzott finanszírozás, piachelyettesítő mechanizmusok és támogatások.

Bár a finanszírozással kapcsolatos kihívások nagy része nem fogyatékoság-specifikus, általános hátrányos helyzetük miatt a fogyatékosággal élő vállalkozók számára a finanszírozás még az átlagosnál is nehezebb. Ezzel kapcsolatban az alábbi javaslatokat tesszük:

- A finanszírozás és tőkebevonás terén az inkubációs szakaszokkal összekötve vagy a későbbi növekedési fázisban önállóan az uniós tőkeprogramokba való beillesztés, különösen a vállalkozás életének korai szakaszában elsősorban vissza nem térítendő támogatás formájában.
- A külföldi piacra lépés támogatása elsőként azoknál a vállalkozásoknál, ahol a termék és szolgáltatás hazai piaca nem bővíthető, mert például fogyatékosággal élő személyeknek szolgálat - itt is megfontolandó a vissza nem térítendő támogatási forma, vagy legalább kamatmentes, késleltetett visszafizetésű hitelkonstrukciók alkalmazása.
- Piachelyettesítő mechanizmusok: extra előnyökhöz juttatás. A lehetséges megoldások fenntarthatóságának későbbi mérlegelése mellett, jelen helyzetben különösen indokoltnak tartjuk megfelelő eszközök bevezetését. Meg kell vizsgálni azokat a példákat, amelyek már szabályozásra kerültek, például egyes tendereken akkreditált foglalkoztatótól való beszerzés, vagy a külföldi példákat (vakok, háborús sérültek privilégiumai egyes szektorokban), és ezek alapján megfelelő konstrukciót kidolgozni az érdekvédelmi szervezetek bevonásával. Ideértve a pályázati döntéseknél figyelembe veendő kötelező „kvóták”, illetve speciális szogáltatási területek meghatározását „voucher” rendszerben a rekreáció (SZÉP kártya új zseb), segédeszköz forgalmazás, infokommunikációs akadálymentesítés, egyéb termék és szolgáltatás beszerzése fogyatékos vállalkozótól.
- Állami monopóliumok vagy kvóták létrehozása bizonyos közpénzből finanszírozott szolgáltatások biztosítására a fogyatékosággal élő vállalkozóknak fenntartva. Ilyen példa az Egyesült Államokban az 1936 óta érvényben levő Randolph-Sheppard

Program, amelynek keretében vak vállalkozók működtethetnek szövetségi épületekben létesített automatákat, snack bárokat, kávézókat és ajándékboltokat.¹⁶

6. A vállalkozói kultúra fejlesztése, a fogyatékossgal élő emberek vállalkozásainak „láthatóvá tétele”.

A szakirodalom szerint kevés a fogyatékossgal élő vállalkozó, és kutatásunk is igazolta – bár felvettük a kapcsolatot sok szervezettel és vállalkozási szakértővel –, hogy nagyon nehezen található meg a célcsoport. Ahogy az első pontban hangsúlyoztuk, fontos, hogy a fogyatékossgal élő emberek a vállalkozást lehetséges karrierútnak lássák. Ezt a vállalkozói szervezetek oldaláról is meg kell támogatni. A többségi társadalom számára is láthatóvá, természetessé kell tenni ezt a gyakran elfeledett vagy akár „tabuként”, „lehetetlenként” kezelt témát. Ezzel kapcsolatos javaslatunk az alábbiak:

- Sikeres fogyatékossgal élő vállalkozók, mint lehetséges példaképek bemutatása, történeteinek megosztása a fogyatékossgal élő fiatalokkal a pályaválasztási szakaszban és később a tanulmányaik során a szakterületükhöz kapcsolódva. Ugyanerre van szükség nem fogyatékossgal élő, gazdasági-vállalkozói képzésben résztvevő fiatalok körében a szemléletváltás, a jövőbeli karrierjük során való nyitottság és tolerancia fejlesztése érdekében. Ennek elérésére a középiskolákban és felsőoktatásban lenne célszerű kampányokat szervezni.
- December 3-án a fogyatékossgal világnapján célzott kommunikáció folytatható. Az autonómia, az önálló élet, a munkaerőpiaci önállóság, a társadalmi részvétel témái közé felvehető a vállalkozás révén megvalósított függetlenség. A *Sikeres fogyatékossgal élő vállalkozók* más egyéb példaképek, mint például a paralimpikonok sorába lehetnének illeszthetők.
- Elismerésben részesítheti a Vállalkozók Országos Szövetsége (VOSZ) azokat a vállalkozókat is például *Alternatív vállalkozási díj* formájában, akik sikeresen indítottak el, vagy tartanak fent hosszabb ideje eredményes vállalkozást fogyatékossgal élőként. A díjátadó eseménynek az általános vállalkozói rendezvényekhez való kötése révén megismerheti őket és sikereiket a gazdasági közösség, ezáltal kapcsolatokat és üzleti lehetőségeket nyerhetnek, valamint motiválják társaikat arra, hogy a munkaerőpiaci részvételnek ezt az útját válasszák.
- A sikeres fogyatékos vállalkozók elismerésén túl fontos lenne azoknak az ökoszisztéma szereplőknek a méltatása is, akik sokat tesznek azért, hogy maguk a vállalkozók elérhessék a céljaikat: *Fogyatékos vállalkozóért díj*. A kutatás tapasztalatait ismerve ezen belül is kulcsszereplők lehetnek az inkubációban résztvevők, az akadálymentes hozzáférés terén aktív szereplők, a vállalkozási kompetenciák fejlesztéséhez hozzájárulók.

---

¹⁶ <https://rsa.ed.gov/program/rand-shep>

- A fentiekén túlmenően számos kommunikációs eszköz szolgálhatja ezeket a célokat. Ennek koordinálásra és javaslatok kidolgozására szintén felkérhető az NSZI, amelynek feladatkörébe tartoznak a foglalkozási rehabilitációval kapcsolatos innovációs tevékenységek is.

A szemléletváltás jellemzően hosszú folyamat, de mint az ökoszisztéma leírásából kitűnik, a kölcsönhatásoknak jelentős szerepük van, ezért rövid távon mindenképpen szükséges a fogyatékossgal élő vállalkozók láthatóvá tétele, eredményeik és sikereik bemutatása és hangsúlyozása. Ebben legfőképpen az oktatásban, a fiatalok felé, és Ehhez szélesebb társadalmi rétegek, azon belül különösen az oktatásban a fiataloknak célszerű kommunikációs stratégiát kidolgozni és kampányokat folytatni.

7. Döntésmegalapozó kutatási háttér és nyomon követési módszerek kidolgozása és alkalmazása.

Az előbbi ponttal kapcsolatban a kutatás fontos tanulsága, hogy bár nehezen indult az alanyok felkutatása, a megkérdezettek tudtak újabb és újabb fogyatékossgal élő vállalkozókat említeni. Ez azt jelenti, hogy ez a csoport valószínűleg a feltételezetttnél sokkal több tagot számlál. Így viszont nehéz megismerni az igényeiket és arra szabott programokat, eszközöket alkalmazni. Kutatásunk ezt az információhiányt volt hivatva volna csökkenteni, és erre építve ajánlásokat tenni a szakpolitika számára. A kutatás eredményeként a vállalkozók is tudomást szerezhetnek egymásról, a lehetőségekről és a kihívásokról. Javasoljuk a téma kutatásának folytatását, valamint a célzott statisztikai adatgyűjtést a problémák és a lehetséges megoldások azonosítása végett. A teljesség igénye nélkül a következő témakörökben érdemes és célszerű további kutatást folytatni:

- A KSH vállalkozásokra vonatkozó adatgyűjtésében célszerű szempontként megjeleníteni, hogy a tulajdonos/tulajdonosok között van-e fogyatékossgal élő, és szisztematikus módon adatot gyűjteni ezekről a vállalkozásokról.
- Kifejezetten az önfoglalkoztató, illetve vállalkozó, fogyatékossgal élő emberek sokaságát célszerű felmérni, és ezen sokaság jellemzőit lekérdezni és elemezni.
- További kvalitatív vizsgálatokat érdemes folytatni különböző típusú fogyatékossgal élő vállalkozók, fogyatékkal élő női és idős vállalkozók helyzete, erősségei és nehézségei terén.
- Célszerű komplex, közös fejlesztési pontokat azonosítani összehasonlító elemzések végzése érdekében egyéb hátrányos helyzetű vállalkozókkal és vállalkozói programokkal.
- Kívánatos longitudinális vizsgálatokkal kísérni kiválasztott, fogyatékossgal élő vállalkozókat.

- Célszerű fontos gazdasági, társadalmi és technológiai trendek hatását vizsgálni a kérdéses csoportban (például digitalizáció), egy új intézkedés bevezetését megelőzően, tesztelési jelleggel is.
- Magukat az érintetteket, a fogyatékosággal élő embereket bevonva célszerű részvételi kutatási folyamatokat indítani, és közösen meghatározni az ökoszisztéma fejlesztési pontjait.

A munkaerőpiacon számos marginalizálódott vagy egyedi igényű munkavállalói csoport igyekszik javítani a helyzetén, és hozzájutni szolgáltatásokhoz, illetve versenyezni a forrásokért. Éppen ezért mind a döntéshozóknak, mind az érintetteknek érdeke, hogy átfogó és rendszeres adatgyűjtés szervezzék a célcsoport sajátosságairól (mobilitás, vállalkozásban/foglalkoztatásban eltöltött idő növelésének feltételei, törekvések, motivációk változása, támogató szereplők, stb.)

A javaslatok áttekintése

	Intézkedési terület	Aktivizálható, bevonható ökoszisztéma-szereplők	Időtáv
1	A rehabilitációs folyamat során az önfoglalkoztatóvá, a vállalkozóvá válásra való felkészülés ösztönzése	rehabilitációt végrehajtó állami háttérintézmények, civil szervezetek	Rövid és közép táv
2	Önfoglalkoztatásra, vállalkozóvá válásra ösztönző szabályozási környezet kialakítása	állam/kormány, előkészítésbe bevonhatók: vállalkozásfejlesztési ügynökségek, vállalkozói szervezetek, fogyatékosügyi szervezetek	Rövid és közép táv
3	Akadálymentes hozzáférés biztosítása a vállalkozói képzéshez, szolgáltatásokhoz, információkhoz	állam/kormány, előkészítésbe és megvalósításba bevonhatók: fogyatékosággal élő emberek érdekvédelmi szervezetei, vállalkozói szervezetek, kutató és felsőoktatási intézmények, szakértők	Közép- és hosszú táv
4	Vállalkozási inkubációs programok működtetése, induló és meglévő vállalkozások támogatása	erre a célra létrehozott inkubációs műhelyek, programok, vállalkozói szervezetek, civil szervezetek, kamarák,	Rövid és közép táv

		finanszírozók, fogyatékosügyi szervezetek, hazai és EU források tervezői koordinálói, befektetők, hitelezők, képző intézmények	
5	Célzott finanszírozás, piachelyettesítő mechanizmusok, támogatások	állam/kormány, fogyatékos szervezetek, vállalkozói szervezetek hazai és EU programok tervezői, koordinálói, befektetők, hitelezők	Közép és hosszú táv
6	A vállalkozói kultúra fejlesztése, kifejezetten a fogyatékosággal élő emberek vállalkozásainak „láthatóvá tétele”	fogyatékosügyi szervezetek, képző intézmények, vállalkozói szervezetek, média, civil szervezetek	Közép és hosszú táv
7	Elemzési és nyomon követési módszerek kidolgozása és alkalmazása	kutató és felsőoktatási intézmények, előkészítésbe és megvalósításba bevonhatók: fogyatékosügyi szervezetek, vállalkozói szervezetek, szakértők	Közép és hosszú táv

Zárszó

A kutatás tapasztalatai alapján megállapítható, hogy bár számos akadály volt azonosítható személyes, gazdasági és társadalmi szinten, a megkérdezett vállalkozók többsége sikeresnek értékeli munkáját. A példák azt mutatják, hogy a fogyatékosággal élő emberek képesek és alkalmasak vállalkozóvá válni és vállalkozásukat hosszabb távon is sikeresen működtetni, miközben olyan jövedelemszerzési lehetőséghez jutnak, amely rugalmasága révén jobban illeszkedik igényeikhez és lehetőségeikhez, mint a klasszikus munkavállalói lét. Meglátásaik, kritikájuk ugyanakkor számos olyan témakörre hívja fel a figyelmet, amely a jövőben az e célcsoport számára indított munkaerőpiaci integrációs vagy vállalkozásfejlesztési szolgáltatások és programok esetében figyelembe veendő szempont kell, hogy legyen.

Kapcsolódó jogszabályok, irányelvek, keretrendszerek

- 15/2015. (IV. 7.) OGY határozat az Országos Fogyatékoságügyi Programról (2015-2025.)
- 1187/2020. (IV. 28.) Korm. határozat az Országos Fogyatékoságügyi Program végrehajtásának 2022. évig tartó Intézkedési Tervéről.
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
- 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
- 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
- 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről
- 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról
- 2011. évi CXCI. törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról
- 7/2012. (II. 14.) NEFMI rendelet a komplex minősítésre vonatkozó részletes szabályokról
- 49/2009. (XII. 29.) EüM rendelet a súlyos fogyatékoság minősítéséről és igazolásáról
- 335/2009. (XII. 29.) Korm. rendelet az összevont adóalap adóját csökkentő kedvezmény igénybevétele szempontjából súlyos fogyatékoságnak minősülő betegségekről
- 327/2011. (XII. 29.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaival kapcsolatos eljárási szabályokról
- 327/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásokról
- 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
- Magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019–2030 (KKV Stratégia) (http://www.vosz.hu/rovat/file?id=.V7ao9K29AJL2yIBthIskLvkZXFm-S2gsX73U.oKGL2sVNtXGqgYZZpi19ifgtzfOxclDExdcFk3AAVH9UoUgQ__)
- GINOP Plusz program (<https://www.ginop.hu/>)
- az Európai Unió Kohéziós politikájának prioritásai 2021-2027 (https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/policy/how/priorities)

A kutatáshoz kapcsolódó publikációk

Csillag, Sára ; Győri, Zsuzsanna ; Kóródi, Edit ; Svastics, Carmen ; Hidegh, Anna Laura

A magyar vállalászási ökoszisztéma és a fogyatékosággal élő vállalkozók

SZOCIÁLPOLITIKAI SZEMLE 7(1). pp. 25-50., 26 p. (2021)

<http://www.szocialpolitikaiszemle.hu/lapok.html>

Csillag, Sára ; Győri, Zsuzsanna ; Svastics, Carmen

Vaktában vállalkozni? – fogyatékosággal élő vállalkozók a hazai munkaerőpiacon

VEZETÉSTUDOMÁNY 51(4) pp. 26-39 (2020)

DOI <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.04.03>

Svastics, Carmen ; Csillag, Sára ; Győri, Zsuzsanna

Entrepreneurs with Disabilities in Hungary: A New Solution for Work Inclusion?

FOGYATÉKOSSÁG ÉS TÁRSADALOM 6: special issue pp. 152-165., 14 p. (2020)

[http://fogyatekossagtudomany.elte.hu/wp-](http://fogyatekossagtudomany.elte.hu/wp-content/uploads/2020/11/2020_2_EN_12_Carmen-Svastics-es-mtsai_Entrepreneurs-with-Disabilities.pdf)

[content/uploads/2020/11/2020_2_EN_12_Carmen-Svastics-es-mtsai_Entrepreneurs-with-Disabilities.pdf](http://fogyatekossagtudomany.elte.hu/wp-content/uploads/2020/11/2020_2_EN_12_Carmen-Svastics-es-mtsai_Entrepreneurs-with-Disabilities.pdf)

Csillag, Sára, Győri, Zsuzsanna, Svastics, Carmen: Long and winding road? Barriers and supporting factors as perceived by entrepreneurs with disabilities. JOURNAL OF ENTERPRISING COMMUNITIES: PEOPLE AND PLACES IN THE GLOBAL ECONOMY 1750-6204 13(1-2) pp. 42-63. (2019)

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JEC-11-2018-0097/full/html>

Csillag, Sára ; Győri, Zsuzsanna ; Kóródi, Edit ; Svastics, Carmen ; Balázs, Tibor

Kutatási jelentés - Fogyatékosággal élő vállalkozók helyzete és motivációi Magyarországon

Working paper series Budapest LAB 2020 : 12 pp. 2-83. , 82 p. (2020)

<https://budapestlab.hu/wp-content/uploads/2021/01/Working-Paper-Series-12-2020.pdf>

Csillag, Sára ; Svastics, Carmen ; Győri, Zsuzsanna ; Hidegh, Anna Laura

A tökéletes test mítosza: Az épségizmus mint a fogyatékosággal élő emberek munkaerőpiaci marginalizációját erősítő ideológia

SOCIO.HU : TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE 11 : 3 pp. 1-19. , 19 p.

(2021)DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.3.1>

Csillag, Sára ; Győri, Zsuzsanna ; Hidegh, Anna Laura ; Kóródi, Edit ; Svastics, Carmen

A fogyatékosággal élő emberek és a vállalkozói lét

ÚJ MUNKAÜGYI SZEMLE 2(3) pp. 59-68., 10 p. (2021)

<https://www.metropolitan.hu/upload/63484722943c2d17bab6453946dd8773d3a2971d.pdf>

Svastics, Carmen ; Csillag, Sára

Az épségizmus mint magyarázóelv a fogyatékosággal élő emberek helyzetének

megértésében In: Perlusz, Andrea; Cserti-Szauer, Csilla; Sándor, Anikó (szerk.) *Fogyatékos*

emberek a 21. századi magyar társadalomban: Tanulmánykötet Bánfalvy Csaba tiszteletére

Felhasznált irodalom

- Adams, L., Cartmell, B., Foster, R., Foxwell, M., Holker, L., Pearson, A., & Kitching, J. (2019). *Understanding self-employment for people with disabilities and health conditions*. Government Social Research (Gov.UK). <https://www.gov.uk/government/publications/self-employment-for-people-with-disabilities-and-health-conditions/summary-understanding-self-employment-for-people-with-disabilities-and-health-conditions>
- Bagheri, A., Azizi, M., & Fard, F. M. (2015). Managerial Skills Required by Entrepreneurs with Physical and Mobility Disabilities. *International Journal of Management Sciences*, 5(8), 571–581.
- Bánfalvy, G. (2005). Fogyatékos emberek és a munkavilága. *Szakképzési Szemle*, 21(2), 180–193.
- Barnes, C., & Mercer, G. (2005). Disability, work, and welfare: Challenging the social exclusion of disabled people. *Work, Employment and Society*, 19(3), 527–545. <https://doi.org/10.1177/0950017005055669>
- Cseh, J. (2014). Fogyatékos és megváltozott munkaképességű emberek integrált foglalkoztatásának területi aspektusai. *Doktori Disszertáció. PTE*.
- Csillag, S., Győri, Z., Hidegh, A., Kóródi, E., & Svastics, C. (2021). A fogyatékossgal élő emberek és a vállalkozói lét. *ÚJ MUNKAÜGYI SZEMLE*, 2(3), 59–68.
- Csillag, S., Győri, Z., Kóródi, E., Svastics, C., & Hidegh, A. (2021). A magyar vállalkozási ökoszisztéma és a fogyatékossgal élő vállalkozók. *Szociálpolitikai Szemle*, VII(1), 25–50.
- Csillag, S., Győri, Z., & Svastics, C. (2019). Long and winding road? Barriers and supporting factors as perceived by entrepreneurs with disabilities. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 13(1–2), 42–63. <https://doi.org/10.1108/jec-11-2018-0097>
- Csillag, S., Győri, Z., & Svastics, C. (2020). Vaktában vállalkozni? Fogyatékossgal élő vállalkozók a hazai munkaerőpiacon. *Vezetéstudomány*, 51(4), 26–39. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.04.03>
- Győri, Z., & Csillag, S. (2019a). Vállalati felelősségvállalás és fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása: Külön múlt – közös jövő? 1. Rész: A kapcsolódó politikák fejlődése az EU-ban és Magyarországon. *Vezetéstudomány*, 50(6), 14–23. <https://doi.org/10.14267/veztud.2019.06.02>
- Győri, Z., & Csillag, S. (2019b). Vállalati felelősségvállalás és fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása: Külön múlt – közös jövő? 2. Rész: A fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása a CSR-szakirodalomban és a gyakorlatban. *Vezetéstudomány*, 50(7–8), 16–31. <https://doi.org/10.14267/veztud.2019.07.02>
- Hidegh, A. L., & Csillag, S. (2013). Toward ‘mental accessibility’: Changing the mental obstacles that future Human Resource Management practitioners have about the employment of people with disabilities. *Human Resource Development International* 16, 16(1), 22–39.

- Kitching, J. (2014). *Entrepreneurship and self-employment by people with disabilities* (Background Paper for the OECD Project on Inclusive Entrepreneurship, p. 25 p.) [Working Paper]. OECD. <http://www.oecd.org/cfe/leed/background-report-people-disabilities.pdf>
- Oliver, M. (1995). *Understanding disability: From theory to practice*. Palgrave Macmillan.
- Pulay, G. (2009). *A megváltozott munkaképességű emberek helyzete*. Budapest: Állami Számvevőszék.
- Sharle, Á. (2011). *Foglalkoztatási rehabilitációs jó gyakorlatok Magyarországon. Kutatási jelentés*. Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet. <http://bit.ly/1MvPzOw>
- Yamamoto, S., Unruh, D., & Bullis, M. (2012). The viability of self-employment for individuals with disabilities in the United States: A synthesis of the empirical-research literature. *Journal of Vocational Rehabilitation, 35*(2), 117–127. <https://doi.org/10.3233/JVR-2011-0559>